

Економіка

УДК 339.13.017:634.1.076:634.
7:341.241.8

© 2017

І.А. Сало,
доктор
економічних наук
Інститут
садівництва НААН

АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПЛОДІВ І ЯГІД ДО УМОВ УГОДИ ПРО ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

Мета. Розкрити особливості розвитку вітчизняного ринку плодів і ягід в умовах формування зони вільної торгівлі та спрогнозувати його параметри на найближчу перспективу. **Методика.** Основою пошуку був методологічний базис досліджень з актуальних проблем розвитку аграрного сектору економіки та ринку і методичні положення прогнозування кон'юнктури ринку плодів і ягід в Україні. **Результати.** Проаналізовано структуру, тенденції, вартість експортно-імпортних поставок плодів і ягід, особливості митно-тарифного регулювання в умовах адаптації до вимог Угоди про ЗВТ з ЄС і рівень забезпечення населення цією продукцією. **Висновки.** З формуванням ПВЗВТ у перспективі до 2020 р. передбачається розширення експортно-імпортних поставок плодів і ягід. Експорт формуватиметься переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів, імпорт — цитрусових і бананів. За розрахунками, до 2020 р. очікується підвищення рівня споживання плодів і ягід до 75 кг на особу в рік.

Ключові слова: ринок, плоди, ягоди, зона вільної торгівлі, митні тарифи, експорт, імпорт, споживання.

Ратифікація Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р. Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС) є визначальною подією не лише в напрямі зрушень у політиці, а й формуванні економічної стабільності і розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Чи не найважливішою частиною угоди є економічна, де йдеться про створення Поглибленої і всеохоплюючої зони

вільної торгівлі (ПВЗВТ) після проведення ряду реформ, спрямованих на європейські моделі розвитку. Тільки за графіком виконання зобов'язань щодо приведення українського законодавства у відповідність з нормами ЄС у сільському господарстві необхідно впродовж 10-ти років гармонізувати 44 нормативних акти [1].

Актуальним і своєчасним є питання про визначення впливу цих реформ на розвиток

галузевих ринків, зокрема ринку плодів і ягід та перспектив його розвитку на найближчий період.

Економічні дослідження в галузі садівництва, а також вітчизняного ринку плодів і ягід проводили Л.П. Симиренко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчишин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, І.А. Сало, В.А. Рульєв, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк та ін. Однак невірешним залишається питання подальшого функціонування та розвитку ринку плодів і ягід у нових економічних умовах, зокрема зміна законодавчої бази у зв'язку з формуванням ПВЗВТ щодо митно-тарифного регулювання, географії збуту плодоягідної продукції через втрату східного партнера по торгівлі, інфляційно-девальваційні процеси тощо.

Мета досліджень — розкрити особливості розвитку вітчизняного ринку плодів і ягід в умовах формування зони вільної торгівлі та спрогнозувати його параметри на найближчу перспективу.

Методика досліджень. Основою пошуку був методологічний базис досліджень з актуальних проблем розвитку аграрного сектору економіки та ринку і методичні положення прогнозування кон'юнктури ринку плодів і ягід в Україні [2, 3].

Результати досліджень. Вітчизняний ринок плодів і ягід характеризується практично стабільним рівнем загальної пропозиції та незначним розширенням попиту (табл. 1). Більшу частину плодоягідної продукції за 2010–2014 рр. (у середньому 83%, або 1989 тис. т) було вироблено господарствами населення.

Однак місткість ринку формується ними лише на 27% (411 тис. т) і задовольняє потреби населення, установлені на основі норми споживання 82 кг на особу в рік, лише на 40%, оскільки плоди та ягоди використовують переважно для власного споживання (60–65%).

З 1 листопада 2014 р. в Україні тимчасово застосовується Угода про створення ПВЗВТ до набрання нею чинності. Її вимоги полягають у поступовому скасуванні митних тарифів, безмитному доступі в межах установлених квот стосовно аграрного ринку ЄС, гармонізації вітчизняних законів, норм, стандартів і регламентів з європейськими. Слід зауважити, що ЄС уже запровадив для України режим автономних торговельних преференцій — одностороннє скасування ввізних мит, яке стосується 83,4% сільськогосподарських товарів і харчової продукції, зокрема плодів і ягід, що імпортується Євросоюзом із нашої республіки. Термін його дії закінчується 1 січня 2016 р. З огляду на це слід визначити видову структуру експорту та імпорту плодів і ягід, географію збуту наразі та в перспективі, особливості митно-тарифного регулювання, а також установити можливий рівень споживання з урахуванням зміни кількісно-вартісних показників зовнішньоторговельної діяльності.

У середньому за 2010–2014 рр. серед експортних поставок плодоягідної продукції більшу частку (46%, або 37,2 тис. т) становили зерняткові плоди, переважно яблука (98,9%) і горіхи (46,9%, або 37,8 тис. т), з останніх 99,9% — грецькі (табл. 2). Варто

1. Основні показники вітчизняного ринку плодів і ягід

Показник	Рік						Індекс 2014 р. до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	у середньому за 2010–2014 рр.	
Загальна пропозиція, тис. т	3880	4040	4149	4452	3981	4101	1,03
Рівень споживання на особу в рік, кг	47,2	52,4	54,1	60,2	58,1	54	1,23
Виробництво, тис. т:							
господарствами населення	1460	1597	1640	1851	1667	1643	1,14
сільськогосподарськими підприємствами	287	300	369	444	332	346	1,16
Місткість ринку, тис. т:							
господарств населення	1356	1479	1570	1710	1373	1498	1,01
сільськогосподарських підприємств	365	399	410	463	417	411	1,14
	231	230	284	342	233	264	1,01

Джерело: розраховано за даними Держстату України, FAO та за результатами досліджень автора [4].

2. Експортно-імпортні поставки плодів і ягід України

Продукція	Рік						Структура, %	Індекс 2014 р. до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	у середньому за 2010–2014 рр.		
<i>Експортні поставки, тис. т</i>								
Горіхи	39,5	38,9	48,3	31,4	31,1	37,8	46,9	0,5
Банани	0,9	0,8	0,3	0,0	0,0	0,4	0,5	0,0
Фініки, ананаси	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Цитрусові	0,1	0,0	0,0	0,8	0,0	0,2	0,2	0,1
Яблука, груші, айва	99	36,6	19,3	11,1	20,2	37,2	46,1	0,3
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	4,9	5,5	3,7	4,7	2,2	4,2	5,2	1,2
Ягоди	1,1	0,8	1,1	0,6	0,6	0,8	1,0	0,7
Усього свіжих плодів і ягід	145,5	82,6	72,8	48,7	54,1	80,7	100,0	1,3
<i>Імпортні поставки, тис. т</i>								
Горіхи	7,3	8,9	9,3	10,2	6,5	8,4	1,0	0,5
Банани	214,8	247,8	242,6	265,6	215,1	237,2	27,4	0,9
Фініки, ананаси	12,4	14,4	17,8	17,7	10,8	14,6	1,7	1,3
Цитрусові	363,4	413,4	382,8	443,5	328,1	386,2	44,6	1,1
Яблука, груші, айва	207,1	109,5	100,8	60,3	51,8	105,9	12,2	0,5
Абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи і терен	43,0	46,5	84,4	42,4	48,2	52,9	6,1	1,8
Ягоди	54,2	61,1	71,8	74,1	41,3	60,5	7,0	0,9
Усього свіжих плодів і ягід	902,2	901,6	909,5	913,8	701,8	865,8	100,0	1,0

Джерело: розраховано за даними FAO.

зазначити, що товарні партії яблук на експорт повністю формуються сільськогосподарськими підприємствами. Водночас господарства населення є основними виробниками грецьких горіхів (у 2014 р. — 99,7%, або 102,4 тис. т). Посередники закуповують їх і формують партії для експорту, як правило, у вигляді сировини для подальшої переробки. У перспективі дрібні господарства не можуть бути інтегрованими у світовий та європейський ринки. Вони неспроможні формувати масштабні партії товарної пропозиції плодів чи ягід, і вироблена ними продукція є неконкурентоспроможною за стандартами, цінами, якістю, немає також маркетингово-логістичної діяльності.

Слід відзначити, що у 2014 р. експорт плодів і ягід зменшився порівняно з 2010 р. у 2,7 раза (до 54,1 тис. т). Основними причинами цього є підвищення вимог до якості продукції, призупинення державного фінансування з 1,5%-го збору, недостатнє закладання площ плодоносних насаджень,

низький рівень промислового виробництва плодючої продукції. Загалом вартість її експортних поставок в зазначеному році становила 1135 млн грн, зокрема грецьких горіхів — 91,2% (1035 млн грн), яблук — 5,6% (64 млн грн). Це відповідно в 1,6 та 2,2 раза більше, ніж у попередньому році, що свідчить про прогрес інфляційно-девальваційних процесів (курс долара США відносно гривні у 2013 р. становив 7,99 грн, у 2014 р. — 11,9 грн, що в 1,5 раза більше). Ціна на імпортовані яблука зросла у 2014 р. порівняно з 2013 р. у 1,2 раза — до 3,2 грн/кг (0,27 дол. США), на грецькі горіхи — в 1,7–33,3 грн/кг (2,8 дол. США).

Об'єктивно необхідний імпорт (цитрусові та банани) у середньому за 2010–2014 рр. становив 623,4 тис. т, або 72% від загального імпорту плодів і ягід. Його вартість становила 7,1 млрд грн, або 70% від вартості всіх імпортних поставок.

Географічна структура збуту плодів і ягід практично не змінилася. Основними покупцями залишаються: яблук і суниця —

3. Митні тарифи на основні види плодів і ягід в Україні

Продукція	Повні митні ставки, %		
	до 17.12.2008 р.	до 01.01.2014 р.	чинні
Горіхи грецькі	10	10	10
Фініки, інжир, ананаси, авокадо	4	3	3
Банани	3	0	0
Апельсини, мандарини, лимони	3	0	0
Яблука:			
з 1 грудня по 31 березня	5	0	0
з 1 квітня по 30 листопада	0,5 євро за 1 кг	10	10
Груші:			
з 1 грудня по 31 березня	5	5	5
з 1 квітня по 30 листопада	0,5 євро за 1 кг	10	10
Айва	10	10	10
Абрикоси, вишні, черешні, сливи, терен	0,5 євро за 1 кг	5	5
Персики	0,5 євро за 1 кг	5	5
Нектарини	10	5	5
Суниця:	20	17	17
з 1 січня до 30 квітня і	0,6 євро за 1 кг	–	–
з 1 серпня до 31 грудня			
Малина	0,6 євро за 1 кг	20	20
Смородина	20	20	20

Джерело: Закон України «Про Митний тариф України».

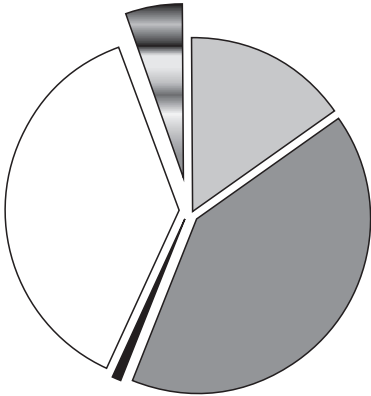
Росія — у 2014 р. відповідно 97 і 79% (19,1 тис. т і 199,8 т), грецьких горіхів — Румунія, Франція, Ірак, Іран, Туреччина — 51% (15,9 тис. т). Частка експорту вітчизняних плодів і ягід до країн ЄС становить 40% (36,7 тис. т). Очевидно, що одним із лідерів із закупівлі української плодоягідної продукції є Росія. Після введення нею ембарго на плодоовочеву продукцію в жовтні 2014 р. її відвантажували на російський ринок через Крим. З огляду на події на сході України та економічну ситуацію загалом виникла нагальна потреба диверсифікації зовнішніх каналів збуту з метою уникнення економічних ризиків у перспективі.

Основними постачальниками імпортованих плодів і ягід на внутрішній ринок в останні роки були переважно країни Європи та Азії. Так, у 2014 р. серед імпортерів вирізнялися: яблук — Польща (85%, або 40,1 тис. т), цитрусових — Туреччина, Єгипет (64%, або 209 тис. т), персиків і нектаринів — Іспанія, Греція (88%, або 37 тис. т), бананів — Еквадор (92%, або 198 тис. т), горіхів: кокосових,

кеш'ю, бразильських — Індонезія, В'єтнам (81%, або 2,5 тис. т), інших їх видів — Іран, Туреччина, США, Грузія (98%, або 3,3 тис. т), суниці — Греція (68%, або 289 т). Частка країн ЄС, що постачають плодоягідну продукцію на внутрішній ринок України, становить 23% (174 тис. т).

Згідно з Угодою наша країна зобов'язалася з моменту набуття нею чинності змінити середню діючу ввізну тарифну ставку на агропродовольчу продукцію з 9,24 до 6,77%. Створення ЗВТ між Україною та ЄС відбуватиметься поступово — упродовж 10-ти років. На 11-й рік середня ставка мита має знизитися до 1,38% [5].

На сьогодні обкладання ввізним митом під час увезення плодів і ягід на територію України здійснюється відповідно до її Митного кодексу за ставками, затвердженими Законом України «Про Митний тариф України», який вступив у дію з 1 січня 2014 р. згідно зі ст. 3. До цього чинним був Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» № 676–17 від 17.12.2008 р. згідно з яким ввізні тарифи на плоди і ягоди знизилися після вступу України до СОТ. Нові

Прогноз споживання плодів і ягід в Україні у 2020 р., кг, % на особу в рік: ■ — кісточкові плоди (11 кг, або 15,1%); ■ — зерняткові плоди (30 кг, або 40,4%); ■ — горіхи (1 кг, або 0,8%); □ — цитрусові плоди та банани (28 кг, або 37,1%); ■ — ягоди (4 кг, або 5,3%)

Джерело: сформовано автором.

тарифи на них відповідно до чинного законодавства у 2014 р. не змінилися (табл. 3).

Скажімо, імпорتنний тариф на яблука з 1 грудня до 31 березня до 17.12.2008 р. становив 5% від обсягу поставок, а з 1 квітня до 30 листопада — 0,5 євро за 1 кг (у перерахунку на адвалерну ставку — 225–415%), що протягом 2001–2007 рр. значно обмежувало імпорт цих плодів. Так, упродовж цих років основна частка імпортованих яблук (80–85%) надходила на внутрішній ринок у період з грудня по березень, коли ввізний тариф був 5%. Уведення з 2008 р. в дію нових імпорتنних тарифів, які є чинними для яблук і понині (0% з 1 грудня до 31 березня і 10% з 1 квітня до 30 листопада) створило сприятливі умови торгівлі для імпортерів і водночас погіршило конкурентні позиції вітчизняних садівницьких підприємств на ринку плодів і ягід.

Очікується, що зі зростанням масштабів вітчизняного виробництва експортні поставки плодів у 2020 р. становитимуть близько 0,2 млн т і формуватимуться переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів [6, 7]. Географія збуту плодючої продукції поступово змінюватиметься на користь країн Західної Європи. Зокрема, яблука користуються високим попитом у Німеччині, Іспанії, які є членами ЄС [8, 9].

У 2020 р. на ринку плодів і ягід передбачається збільшення обсягів імпорту

в 1,8 раза порівняно з 2014 — до 1,4 млн т. За рахунок імпорتنних поставок загальна пропозиція формуватиметься на 30–35%, причому через високий попит, нульові тарифні ставки ввозу складатимуться, головним чином, з плодів об'єктивно необхідного імпорту. Поставки імпортерів зерняткових, кісточкових плодів та ягід практично не зміняться, оскільки Україна відзначається високим потенціалом вирощування всіх їх видів.

Вартість експортних поставок у 2020 р. може становити до 3,7, а імпорتنних — до 18,2 млрд грн, тобто сальдо зовнішньоторговельного балансу поліпшиться на користь експорту за кількісними і вартісними показниками, однак, поки що залишиться негативним — імпорт перевищуватиме експорт на 1,2 млн т і 14,5 млрд грн.

Унаслідок таких змін за прогнозом у 2020 р. очікуватиметься підвищення рівня споживання плодів і ягід до 75 кг на особу в рік, що більше в 1,3 раза ніж у 2014 р. Цей рівень відповідає нормі 82 кг на 91%. Розширення відбудеться переважно за рахунок яблук — у 1,3 раза (28 кг на особу в рік), цитрусових плодів і бананів — у 2,2 раза (28 кг) (рисунк).

Слід зауважити, що спостерігається де-структуризація між рівнем і нормою споживання. Скажімо, другий із цих показників по зерняткових плодах становить 57,5 кг за рівня першого 30 кг, а норма імпортованих плодів 3 кг за рівня споживання лише цитрусових плодів і бананів — 28 кг. На нашу думку, з огляду на підвищення попиту на імпортовану продукцію та зміну зовнішньоекономічної політики потрібно переглянути норми споживання в бік збільшення. Адже саме від цих норм і відповідного рівня цін залежно від видів плодів і ягід формується частка вартості споживчого кошика населення.

Низькі темпи підвищення споживання плодючої продукції зумовлені недостатнім платоспроможним попитом населення. Так, станом на серпень 2014 р. за рівнем заробітної плати в доларовому еквіваленті Україна поступалася лише Молдові, тобто дохід пересічного українця у 15 разів менший, ніж американця [4, 10]. У вересні 2013 р. середній розмір заробітної плати дорівнював 408 дол. США, а в лютому 2015 р. — 128 дол. США внаслідок девальвації, що втричі менше, і це за значного зростання рівня інфляції.

Висновки

З формуванням ПВЗВТ у перспективі до 2020 р. очікується розширення експортно-імпортних поставок плодів і ягід. Експорт формуватиметься переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів, імпорт — цитрусових і бананів. Географія збуту поступово змінюється на користь країн Західної Європи з урахуванням того, що частка придбання вітчизняних плодів і ягід досить висока — 40%, а це майже вдвічі

більше за частку імпорту на внутрішній ринок. Митні тарифи на основні види плодів і ягід залишилися незмінними з 2009 р. Відтак істотного впливу митно-тарифних важелів на формування загальної пропозиції на вітчизняному ринку за рахунок імпортованої продукції не виявлено. З розширенням вітчизняного виробництва та ввозу плодів і ягід у 2020 р. передбачається збільшення рівня їх споживання до 75 кг на особу в рік.

Бібліографія

1. *Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління*; за ред. І. Бураковського та В. Мовчан. — Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. — К., 2014. — 140 с.

2. *Кваша С.М.* Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці/С.М. Кваша// Економіка АПК. — 2013. — № 8. — С. 12–21.

3. *Ємність внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства*/ О.М. Шпичак, Ю.О. Лупенко, В.М. Жук та ін.; за ред. О.М. Шпичака. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 186 с.

4. *Статистичний щорічник України за 2014 рік*/ уклад. О.Г. Осауленко; відп. за вип. О.Е. Остапчук. — К.: Консультант, 2015. — 560 с.

5. *Зінчук Т.О.* Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону

вільної торгівлі Україна — ЄС/Т.О. Зінчук//Економіка АПК. — 2015. — № 5. — С. 79–87.

6. *Сало І.А.* Розвиток ринку плодів в Україні [монографія]/І.А. Сало. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 394 с.

7. *Економіка та організація промислового садівництва України*/О.М. Шестопаля, В.А. Рульєв, П.В. Кондратенко та ін.; за ред. О.М. Шестопаля. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 334 с.

8. *Christoph B.* Ertragslage Garten — und Weinbau/B. Christoph. — Bonn: BMVEL, 2004. — 126 s.

9. *Ertragslage Garten- und Weinbau 2012 (Daten-Analysen)*. — Bonn: BMELV, 2012. — 171 s.

10. *Шпичак О.М.* Економіко-організаційні неузгодженості взаємовідносин у продуктових ланцюгах в умовах інфляційно-девальваційних процесів: напрями врегулювання/О.М. Шпичак//Економіка АПК. — 2015. — № 6. — С. 85–94.

Надійшла 25.01.2016.